

LBRIS

We know
books

DRUMUL CĂTRE UTOPIE

*O istorie economică
a secolului XX extins*

J. Bradford DeLong

Traducere din limba engleză de
Răzvan Lerescu

ELITE

Cuprins

Introducere: Marea mea poveste.....	13
1. Globalizarea lumii.....	37
2. Creșterea bazată pe tehnologie își ambalează motoarele.....	67
3. Democratizarea nordului global.....	91
4. Imperii globale.....	121
5. Primul Război Mondial.....	145
6. Nebunii ani '20.....	167
7. Marea Criză.....	205
8. Socialismul real-existent.....	233
9. Fascism și nazism.....	257
10. Al Doilea Război Mondial.....	281
11. Războiul Rece dintre sistemele ostile care totuși coabitează.....	309
12. Starturile ratate (și reușite) ale dezvoltării economice în Sudul global.....	335
13. Incluziunea.....	369
14. Treizeci de ani glorioși de social-democrație.....	391
15. Trecerea la neoliberalism.....	423
16. Reglobalizarea, tehnologia informației și hiperglobalizarea.....	455
17. Marea Recesiune și revenirea anemică.....	479

Concluzie: Ne mai îndreptăm în continuare cu pași de melc către utopie?.....	513
Mulțumiri.....	531
Note.....	533

I

Globalizarea lumii

Îl enervau argumentele în favoarea democrației, rațiunii, feminismului, iluminismului și revoluției pe care le mai citea la biroul său. Prin urmare, cu puțin înaintea anului 1800, cercetătorul și clericul englez Thomas Robert Malthus a scris o diatribă intitulată *Eseu asupra principiului populației*. Ce urmărea? Să demonstreze că persoana pe care o viza direct, William Godwin (tatăl lui Mary Wollstonecraft Shelley, autoarea romanului *Frankenstein*), și toți cei care țineau cu Godwin erau, în ciuda bunelor lor intenții, niște inamici miopi și amăgiți ai bunăstării publice. În loc să ne bazăm pe revoluții care să aducă democrația, rațiunea, feminismul și iluminarea, omenirea avea nevoie de ortodoxie religioasă, monarhie politică și patriarhat familial.¹

De ce? Fiindcă sexualitatea omului era o forță aproape irezistibilă. Dacă această forță nu ar fi ținută în frâu – dacă femeile nu ar fi religioase, lumea nu ar mai fi patriarhală și guvernul nu i-ar mai sancționa pe cei care fac dragoste în afara unor anumite condiții acceptate și stricte –, populația ar crește încontinuu până când ar atinge limita „pozitivă” superioară prin care creșterea s-ar opri doar în momentul în care femeile ar deveni atât de slabe, încât ovulația ar fi un fenomen instabil, iar copiii ar ajunge atât de malnutriți, încât sistemul lor imunitar ar fi compromis și inefficient. Alternativa la această stare de fapt era, după Malthus, introducerea unor „limite preventive”: o societate în care autoritatea paternă se asigură că femeile rămân vir-

gine până în jurul vârstei de 28 de ani și în care, chiar și după această vârstă, restricțiile guvernamentale le împiedică pe femeile necăsătorite să facă dragoste, iar teama de focurile iadului indusă de religie le oprește să se sustragă acestor restricții. Atunci, și abia atunci, populația s-ar putea echilibra în așa fel încât oamenii să fie (relativ) bine hrăniți și prosperi.

Scrierile lui Malthus nu erau false, din punctul lui de vedere, cel puțin nu în momentul în care scria sau în epocile trecute. În lumea anului 6000 î.e.n. trăiau poate 7 000 000 de oameni, cu un index al tehnologiei de 0,051. Economiiștii ONU și cercetătorii dezvoltării ar putea estima că standardul de viață era de 2,5 dolari pe zi sau cam 900 de dolari pe an. Să accelerăm către anul 1 și vom găsi o lume cu multe invenții, inovații și evoluții tehnologice, în comparație cu anul 6000 î.e.n. Tehnologia progresase mult, iar indexul meu ajunsese acum la 0,25, dar standardul de viață aproximativ era tot de 900 de dolari pe an. De ce nu s-a schimbat nimic? Fiindcă sexualitatea omenească era într-adevăr o forță aproape irezistibilă, după cum știa și Malthus, iar populația lumii crescuse de la aproximativ 7 000 000 de locuitori în anul 6000 î.e.n. la poate 170 000 000 de locuitori în anul 1. Economistul Greg Clark a estimat salariile muncitorilor englezi în construcții de-a lungul timpului, iar din datele lui rezultă că, dacă atribuim valoarea de 100 salariilor din anul 1800, indemnizațiile reale ale muncitorilor în construcții erau tot la nivelul de 100 și în 1650, 1340, 1260 și 1230. Valoarea maximă pe care o atinseseră era de 150, în anul 1450, după ce valul de ciumă din 1346–1248 decimase poate o treime din populația Europei, iar valurile ulterioare de ciumă și răscobilele țărănești limitaseră semnificativ capacitatea aristocrațiilor de a menține șerbia. Între 1450 și 1600, salariile reale au revenit la nivelul la care au rămas până în anul 1800.²

Leacurile propuse de Malthus – ortodoxia, monarhia și patriarhatul – nu au ajutat prea mult la ridicarea nivelului de trai al omului obișnuit din această inevitabil de tristă epocă agrară. În 1870 se putea constata o oarecare îmbunătățire, cel puțin în Anglia. (De reținut însă că în 1870, Anglia era de departe cea mai bogată țară industrială, dar și cea mai industrializată economie a lumii.) În 1870, indexul salariilor muncitorilor englezi în con-

strucții calculat de Clark atinsese valoarea de 170. Unii nu erau însă prea impresionați: îl mai țineți minte pe John Stuart Mill? Nu aveam încă motive să credem că se petrecuse o schimbare radicală a destinului omenirii.

John Stuart Mill și compania aveau și ei dreptate. Reușise revoluția industrială petrecută între 1770 și 1870 să ușureze povara majorității oamenilor, măcar în Marea Britanie, țara aflată în prima linie a modernizării? Puțin probabil. Ridicase această revoluție nivelul de trai al majorității oamenilor, măcar în Marea Britanie? Cu puțin. Prin comparație cu stilul de viață al omenirii de dinainte de revoluție, cu siguranță că se petrecuseră multe schimbări: puterea aburului, metalurgia, războaiele de țesut și telegraful aduseseră confort multora, și averi câtorva. Felul în care trăiau oamenii nu fusese însă transformat, iar temerile erau legitime. Chiar și în 1919, economistul britanic John Maynard Keynes scria că, deși Diavolul lui Malthus „fusese închis și înlănțuit“, odată cu catastrofa Primului Război Mondial, „poate că i-am dat din nou drumul“³.

Pentru înfometăți, fixația cu mâncarea poate fi convingătoare. Între anii 1000 î.e.n. și 1500 e.n., creșterea populației a fost în ritm de melc, limitată de numărul de calorii disponibile, la 0,09% pe an, populația crescând de la circa 50.000.000 la, să zicem, 500.000.000. Se nășteau mulți copii, dar aceștia erau prea prost hrăniți pentru ca îndeajuns de mulți dintre ei să trăiască și să mărească cifra totală a populației. De-a lungul acestor milenii, standardele tipice de viață ale țăranilor și meșteșugarilor nu s-au prea schimbat: ei își petreceau în mod constant jumătate sau chiar mai mult din energia și banii de care dispuneau pentru a obține un minim de calorii și substanțe nutritive.

Și nici nu ar fi putut fi altfel. Diavolul lui Malthus se asigura că lucrurile stau astfel. Creșterea populației eroda beneficiile invențiilor și inovațiilor din tehnologie și organizare, astfel încât doar clasele superioare, exploatoarele, o duceau sensibil mai bine. Iar ritmul mediu al invențiilor și inovațiilor în tehnologie și organizare era anemic: poate 0,04% pe an. (Să ne amintim, pentru a înțelege mai bine această cifră, că ritmul mediu pentru perioada care a început în jurul anului 1870 era de 2,1% pe an.)

Asta era viața până în 1500, când s-a produs o mare schimbare: revoluția industrial-comercială. Rata de creștere a capacităților tehnologice și de organizare ale omenirii a cunoscut o creștere de 4 ori mai rapidă: de la 0,04% pe an, după anul 1, la 0,15% pe an. Caravelele care străbăteau oceanele, noile rase de cai, vite și oi (în special oile merinos), inventarea tiparniței, recunoașterea importanței azotului în sol pentru creșterea culturilor de bază, canalele, trăsurile, tunurile și ceasurile care apăruseră deja până în 1650 erau niște minuni ale tehnicii și – cu excepția tunurilor și, pentru unii, a caravelor – au reprezentat mari binecuvântări pentru omenire. Această creștere nu a fost însă suficient de rapidă pentru a rupe vraja Diavolului lui Malthus care bloca omenirea într-o sărăcie aproape universală. Creșterea populației reușise, în linii mari, să țină pasul cu cunoașterea mai mare și să o anuleze. La nivel global, cei înstăriți au început să trăiască mai bine.⁴ Însă pentru oamenii de rând nu prea erau mari avantaje, ei având poate chiar de pierdut. O tehnologie și o organizare mai bună au sporit productivitatea de orice fel, inclusiv producerea unor metode mai eficiente și mai brutale de a ucide, cucerii și înrobi.

În 1770, cu o generație înainte ca Malthus să scrie *Eseul asupra principiului populației*, se produsese un alt moment de cumpănă: începutul revoluției industriale în Marea Britanie. Rata de creștere a capacităților tehnologice și de organizare ale omenirii a cunoscut un alt salt, de aproximativ trei ori, de la 0,15% pe an la circa 0,45% pe an, și poate chiar de două ori mai mare în vatra primei revoluții industriale: un cerc magic cu raza de aproximativ 480 de kilometri în jurul dealurilor albe din Dover, în colțul sud-vestic al insulei britanice (cu ramificații și în nord-estul Americii de Nord). Dat fiind acest ritm mai accelerat, între 1770 și 1870 minunile tehnologice au devenit comune în zona nord-atlantică și vizibile în aproape tot restul lumii. Creșterea populației globale a accelerat la 0,5% pe an și pentru prima dată producția globală ar fi putut depăși echivalentul a 3 dolari pe zi de persoană (la valoarea din zilele noastre).

Aceste cifre sunt importante; de fapt, ele sunt cheia înțelegerii. După cum spunea cândva istoricul economic Robert Fogel – repetând spusele

unui stră-strămoș de-al meu, istoricul economic Abbott Payson Usher –, arma secretă a economistului este capacitatea lui de a număra.⁵ Să ne aducem aminte că noi, oamenii, suntem animale iubitoare de povești. Ne fascinează poveștile care au o intrigă interesantă și le dau personajelor ceea ce merită. Așa gândim și reținem informațiile. Dar fiecare poveste este importantă doar dacă prezintă indivizi aflați la răscruce – iar acțiunile personajului ajung să influențeze soarta omenirii – sau dacă ne prezintă persoane care sunt reprezentative pentru întreaga omenire. Doar prin numărât ne putem da seama care sunt poveștile reprezentative și care ar fi alegerile care contează cu adevărat. Tehnologiile sunt importante, privite în izolare. Mai importantă însă este ponderea lor: a evalua cantitativ în ce măsură oamenii au devenit mai productivi în fabricarea vechilor obiecte și mai capabili să fabrice noi obiecte.

Cauzele revoluției industriale nu au fost rezultatul vreunui destin. Revoluția nu a fost inevitabilă. Nu mi-am propus însă să vorbesc în această carte despre cauzele acestei revoluții și lipsa destinului în istorie. Teoreticienii multiversurilor din fizică mă asigură că există și alte lumi ca a noastră, pe care nu le putem vedea sau auzi, așa cum un radio care emite pe un post nu le poate reda pe toate celelalte. Și, știind ceea ce știm despre propria lume, sunt foarte încrezător că în majoritatea celorlalte lumi revoluția industrială britanică nu a avut loc. Iar creșterea este probabil să se fi egalizat la nivelul revoluției comerciale, în jurul a 0,15% pe an, sau la nivelul medieval de 0,04% pe an. Aceste scenarii par mult mai probabile: lumi ale unor imperii semipermanente întemeiate pe praful de pușcă, și un comerț global făcut prin nave cu pânze.⁶

Dar noi nu trăim în acele lumi. Și chiar și în lumea noastră nu cred că revoluția imperial-comercială sau revoluția industrială britanică au fost decisive.

Să ne gândim la faptul că acel procentaj de 0,45 de creștere anuală globală a capacităților tehnologice și de organizare, tipic în revoluția industrială, a fost anulat de creșterea populației globale de 0,9% pe an sau puțin sub 25% în fiecare generație. În loc ca patru cupluri obișnuite să facă opt copii

supraviețuitori, care apoi să se reproducă, cele patru cupluri împreună au mai puțin de zece copii. Dar chiar și în rândul unor oameni cu o alimentație moderată, sexualitatea omenească poate da și da roade mult mai mari: populațiile de coloniști britanici din America de Nord, aflate la nord de linia Mason–Dixon și de zona epidemiologică a febrei galbene, au crescut de patru ori grație sporului natural în fiecare secol, fără să fi beneficiat de avantajele asistenței sanitare moderne. Să ne gândim la oameni bine hrăniți, dar săraci, care se confruntă cu o mortalitate infantilă ridicată și sunt disperati să aibă urmași care să le poarte de grijă la bătrânețe. Patru astfel de cupluri ar fi putut cu ușurință să facă nu zece, ci paisprezece copii. O creștere de 0,45% pe an a capacităților tehnologice ale omenirii nu ajungea nici măcar pentru a începe să desenăm o pentagramă vrăjitoarească menită să supună pe Diavolul lui Malthus. Așadar, lumea anului 1870 era dezolant de săracă. În 1870, mai bine de patru din cinci oameni încă trudeau cu sudoarea frunții pentru a cultiva mare parte din hrana pe care o consumau propriile familii. Speranța de viață era puțin mai mare. În 1870 se exploatau din mină, la nivel global, 140 de grame de cupru pe cap de locuitor; în 2016, se ajunsese la 2,27 de kilograme de persoană. În 1870 produceam 453 de grame de oțel pe cap de locuitor; în 2016, obținem 158 de kilograme pe cap de locuitor.

Avea să continue creșterea în ritmul de 0,45% pe an între anii 1770 și 1870? Toate epocile înfloritoare din trecutul omenirii se epuizaseră și se terminaseră din nou într-o perioadă de stagnare sau chiar un ev întunecat al cuceririlor barbare. Delhi a fost devastat de invadatori în 1803, Beijingul în 1644, Constantinopolul în 1453, Bagdadul în 1258, Roma în 410, Persepolisul în anul 330 î.e.n. și Ninive în anul 612 î.e.n.

De ce ar fi trebuit ca oamenii să se aștepte ca astfel creșterea din 1770–1870 să nu se evapore și ea în același fel? De ce să fi crezut oamenii că imperiul Londrei va avea o altă soartă?

Economistul William Stanley Jevons a devenit celebru în 1865 cu lucrarea sa intitulată *The Coal Question* (*Chestiunea cărbunelui*), pe vremea când era încă un tânăr ambițios de 33 de ani; el susținea că Marea Britanie

va rămâne fără cărbune ieftin, iar fabricile pur și simplu... se vor opri.⁷ Ni-
meni nu credea cu mai mare convingere în Imperiul Britanic decât Ru-
dyard Kipling. Imperiul Britanic a fost foarte generos cu Rudyard Kipling
până în data de 27 septembrie 1915, când fiul lui, John, a murit în timpul
Primului Război Mondial pe câmpiile sângeroase de la marginea orașului
francez Lille. Și totuși, scriitorul a reacționat la a șaizecea aniversare din
1897 a urcării pe tron a reginei-împărăteasă Victoria din dinastia de Hano-
vra cu un poem în care spunea că Londra va avea același destin ca și Ninive,
concluzionând astfel: „De laude energice și vorbe goale/Să-Ți fie milă de
Poporul Țău, O, Doamne!”⁸

Astfel, în absența unei accelerări suplimentare – una chiar mai mare
decât a revoluției industriale, a factorilor care stau la baza creșterii econo-
mice –, lumea de azi ar fi putut arăta ca în romanele grafice steampunk.
Poate că în 2010 am fi avut o populație de 7 miliarde de locuitori. Dar, dacă
invențiile ar fi continuat în ritmul dintre anii 1770 și 1870, mare parte din
oameni ar fi rămas la nivelul de trai din anii 1800–1870. Dacă tehnologia
și organizarea din zilele noastre ar fi rămas la nivelul anului 1910, avionul
ar fi fost doar o noutate tehnologică, iar bălegarul cailor ar fi fost prima
problemă legată de transportul în comun. Nu doar 9% din populația lumii,
ci poate 50% ar fi trăit sub limita a 2 dolari pe zi, și 90% ar fi trăit cu mai
puțin de 5 dolari pe zi. Dimensiunea medie a fermelor ar fi fost de o șesime
față de 1800 și doar cei mai înstăriți din clasele superioare ar fi avut un nivel
de trai comparabil cu cel al claselor mijlocii din Nordul global.

Desigur însă că lucrurile au evoluat altfel. După 1870, creșterea inovației
ei a accelerat: a fost un al treilea moment de răscruce.

În jurul anului 1870, rata proporțională de creștere a capacităților
tehnologice și organizaționale ale omenirii a cunoscut un nou salt de patru
ori, ajungând la rata actuală de circa 2,1% pe an. După acel moment,
tehnologia a depășit cu mult sporul natural. Și după aceea, creșterea
demografică în cele mai bogate țări a început să scadă: oamenii au început
să devină suficient de prosperi și să trăiască îndeajuns de mult încât limitarea
fertilității să devină o variantă de preferat.

Prin prisma tuturor epocilor anterioare, perioada dintre 1870 și 1914 a reprezentat un „El Dorado economic“ sau o „Utopie economică“, așa cum s-a exprimat John Maynard Keynes, privind retrospectiv din anul 1919.⁹

Lumea anului 1914 era un amestec ciudat de modernitate și antichitate. Marea Britanie a consumat 194 000 000 de tone de cărbune în 1914. În zilele noastre, consumul de energie echivalent în cărbune al Marii Britanii este de doar 2,5 ori mai mare. Căile ferate din Statele Unite au transportat fiecare pasager în jur de 563 de kilometri pe an, în timp ce companiile aeriene americane transportă astăzi fiecare pasager o distanță medie de 4 828 de kilometri. Și, cu toate acestea, în 1914, în toată Europa, cu excepția Franței, exista un regim politic și social bazat pe dominația latifundiarilor, care se considerau, în mare măsură, descendenții unor cavaleri care luptaseră pentru suverani cu propriile săbii.

Prin comparație cu trecutul, acea realitate era aproape de utopie. La nivel global, salariul real al muncitorilor necalificați din 1914 era cu 50% mai mare decât în 1870. Acest nivel de trai nu mai fusese atins de dinainte de apariția agriculturii.

De ce fiecare an de după 1870 a adus la fel de multe progrese tehnologice și organizaționale pe cât un interval de patru ani în perioada dintre 1770 și 1870? (Sau un progres de 12 ani, între anii 1500 și 1770? Sau de 60 de ani pentru perioada de dinainte de 1500?) Și cum de un puseu concentrat geografic în anumite regiuni ale Europei a devenit (fie el și neuniform distribuit) un fenomen global?

Prefigurând o analiză mai temeinică din capitolul 2, cred că răspunsurile se leagă de apariția laboratorului industrial de cercetare, a corporației moderne de mari dimensiuni și a globalizării, care au transformat întreaga lume într-o singură economie de piață globală, ce apoi a început să rezolve problemele pe care economia și le-a autopropus. Iar cea mai mare dintre aceste probleme s-a dovedit găsirea unei modalități de a spori ritmul creșterii economice. Laboratorul și corporația le-au permis lui Thomas Edison și Nikola Tesla să devină inventatori. Ei nu au trebuit să cunoască cele zece alte meserii pe care predecesorii lor au trebuit să le stăpânească, de la im-

presar la manager de resurse umane. Corporația se ocupa de toate. Diferențele au fost foarte importante. Tehnologiile rezultate din invenții puteau fi dezvoltate într-un mod rațional, programat și profesionist; ele puteau apoi să fie puse în practică în mod rațional, programat și profesionist.

Era oare dezvoltarea lor în 1870 necesară și inevitabilă? Putem constata că multe evenimente de-a lungul istoriei nu au fost nici inevitabile, nici necesare, deoarece suntem rezultatul atât al evenimentelor întâmplare, cât și al celor care nu s-au petrecut. Istoria este plină de aceste momente de cotitură. Iată doar un exemplu: Lillian Cross nu-l lovește pe asasinul Giuseppe Zangara cu poșeta pe 15 februarie 1933, așa că glonțul său găsește mai degrabă creierul președintelui ales Franklin Delano Roosevelt decât plămânul primarului din Chicago, Anton Čermák; Roosevelt ar fi murit, Čermák ar fi trăit, iar istoria Statelor Unite din anii '30 ar fi fost cu totul alta. Crearea laboratorului industrial de cercetare nu a fost însă rezultatul unui singur om sau al unui grup restrâns de oameni. A fost nevoie de mulți oameni, adesea cu obiective contradictorii, care au colaborat de-a lungul mai multor ani. Era inevitabil oare? Nu, dar faptul că mai mulți oameni colaborează de-a lungul timpului crește probabilitatea unui anumit rezultat.

Avem senzația că acest proces s-ar fi putut desfășura altfel, dar nu dispunem de nicio metodă bună prin care să putem conceptualiza felul în care s-ar fi putut petrece sau care este intervalul plauzibil al posibilelor rezultate. După cum sublinia și istoricul Anton Howes, aproape orice țesător în anii de dinainte de 1773 și-ar fi putut face viața mult mai ușoară inventând suveica zburătoare. Însă până la John Kay nimeni nu a reușit asta. John Kay nu avea multe cunoștințe și nu a folosit materiale avansate, suveica constând doar din două cutii de lemn poziționate pe ambele laturi pentru a prinde suveica... [și] un șnur, cu un mic mâner denumit dispozitiv de lansare“, după cum se minunase și Howes. Astfel, adăuga el, „inovația lui Kay era extraordinară prin simplitatea ei“. Prin comparație, laboratorul de cercetare și corporația erau complexe și ar fi putut poate să fie dincolo de capacitatea conceptuală a oamenilor.¹⁰

Laboratoarele și corporațiile au nevoie de catalizatori pentru a se răspândi și a transforma lumea. Cel mai mare catalizator este, evident, globalizarea.

Înainte de anul 1700, ceea ce purta denumirea de „comerț internațional“ era, de fapt, un comerț de bunuri cu valoare ridicată vândute contra unor monede în metale prețioase – mirodenii, mătăsuri, substanțe psihoactive (de pildă opiu), produse de manufactură fină (săbii de oțel, porțelanuri, și așa mai departe), materii prime importante și rare, precum cositorul (esențial în fabricarea bronzului), bunuri de strictă necesitate transportate uneori pe cale navală între și în cadrul imperiilor (grâu din Egipt și Tunisia către Roma, orez din delta Fluviului Yangtze către Beijing) – și sclavi; dacă-i dezrădăcinezi pe oameni din contextul lor social și le atribui cel mai mic loc în ierarhie, poți obține multe de la ei în schimbul unor frimituri. Era un comerț semnificativ. Era foarte important pentru confortul și sofisticarea elitelor. Nu era însă o forță esențială care să modeleze viața economică (cu excepția celor înrobiți de rețelele comerciale de dinaintea revoluției industriale). Ceea ce am fi putut denumi „comerț internațional“ reprezenta, de fapt, cel mult 6% din activitatea economică globală: în jur de 3% din consumul unei regiuni obișnuite provenea din import și cam 3% dintre produsele unei regiuni erau exportate în alte țări. Lucrurile au început să evolueze după anul 1700. Între 1700 și 1800, triumghiul comercial din Atlanticul de Nord format din arme, sclavi și zahăr a devenit o forță importantă, care a modelat în rău regiunea Africii și Caraibelor, jucând un rol încă dezbătut în concentrarea și transferul către Marea Britanie a avuției unui imperiu global întins peste mări și țări, și în definirea parcursului Marii Britanii către o economie de piață, un guvern restrâns, revoluția industrială și o poziție dominantă pe glob. Comerțul internațional reprezenta însă, în anul 1800, doar 6% din activitatea economică la nivel global.

După 1800, bumbacul și textilele s-au adăugat în mod semnificativ listei de mărfuri-cheie în comerțul mondial. Bumbacul era importat în zonele puternic industrializate care constituiau vatra revoluției industriale – în însăși Marea Britanie; în regiunile aflate de cealaltă parte a Canalului Mă-

necii, într-un cerc cu raza de aproximativ 480 de kilometri, cu centrul în Dover în colțul sud-vestic al Angliei; precum și în zona New England din Statele Unite –, iar din aceste regiuni se exportau către restul lumii. Însă comerțul mondial din 1865 reprezenta totuși doar 7% din activitatea economică globală.¹¹

A existat și o globalizare a transportului, sub forma navelor de oțel, propulsate prin elice și conectate la o rețea de căi ferate, iar comunicațiile au devenit globale, sub forma rețelei globale submarine de cabluri de telegraf, legate de liniile terestre. În 1870, puteam deja comunica aproape cu viteza luminii de la Londra la Bombay și retur, iar din 1876 de la Londra până în Noua Zeelandă și retur.

Și lipsa barierelor era un aspect al globalizării. Dintre consecințele granițelor deschise, cea mai importantă a fost migrația, sub rezerva foarte importantă că imigranții cei mai săraci, proveniți din China, India și așa mai departe, nu aveau voie să intre în zonele cu climat temperat. Acestea erau rezervate europenilor (și, uneori, celor din Orientul Mijlociu). Dincolo de această rezervă, un număr mare de persoane s-au mutat dintr-o țară în alta: între 1870 și 1914, 1 din 14 indivizi – adică 100 000 000 de oameni – a trecut de pe un continent pe altul.¹²

Acceptând deschiderea, guvernele lumii au trebuit să tolereze și lipsa obstacolelor în calea comerțului, investițiilor și comunicațiilor. Acolo unde se stabileau oamenii, i-au urmat finanțele, mașinăriile, căile ferate, navele cu aburi și nervii din fire de telegraf ai rețelelor de producție și distribuție, în căutarea unor resurse naturale, fizice și biologice abundente. Proportia activității economice care trecea granițele naționale din zilele noastre a crescut de la circa 9% în 1870 la circa 15% în 1914, pe măsură ce scăderea revoluționară a costului transportului depășea scăderile, de asemenea revoluționare ale costurilor de producție din acea epocă. Transporturile au făcut astfel o mare diferență.

Să ne gândim la căile ferate.

Prin progresul metalurgiei, care putea produce ieftin șine și material rulant, transportul pe uscat a devenit, cel puțin în zonele deservite de căile